SHAFOAT RAHMATULLO TERMIZIYNING “OZOD SO‘Z” SHE’RIY TO‘PLAMIDA FOYDALANILGAN SIMVOLLAR TAHLILI

Termiz davlat universiteti
O‘zbek filologiyasi fakulteti
Amaliy filologiya yo‘nalishi
4- Kurs 222- guruh talabasi
Mamanazarova Gulzoda

Annotatsiya

Hozirgi vaqtda tilshunslik va adabiyotshunoslik sohalarini rivojlantirishda yozuvchi, shoirlarimizning o‘rni beqiyosdir. Shu jumladan, ularning hayot yo‘li, izlanishlari, asarlari chuqur o‘rganilmoqda. Shafoat Rahmatullo Termiziy ham shular jumlasidandir. “Ozod so‘z” she’riy to‘plamida Shafoat Rahmatullo Termiziy turli xil simvollardan foydalanib, o‘zining fikr va his-tuyg‘ularini kuchli va ta’sirchan tarzda ifoda etadi. Simvollar orqali u inson erkinligi, adolat, sevgi va umid kabi mavzularni o‘rganadi.

Kalit so‘zlar: *Simvol, ramz, simvol va ramzning farqi, so‘z qo‘llash san’ati, realiyalar, “Ozod so‘z” she’riy to‘plami*

Simvol (*yunoncha symbolon – ramz, shartli belgi, tamg‘a yoki nishon*) – o‘z tabiatiga ko‘ra, moddiy yoki ma’naviy hodisa bo‘lib, muayyan g‘oya yoki tushunchani obrazli – timsol tarzida ifoda etadi. Simvol, bilvosita – hissiy yoki mantiqiy obraz vositasida inson uchun biror mavhum tushuncha shaklida aks ettiradi. Simvollarning nomi u ifoda etuvchi tushuncha yoki mazmunga nisbatan barqaror bo‘lib, faqat muayyan g‘oya yoki ma’noni anglatish uchungina foydalaniladi. Simvollar, gohida, butun bir so‘z, gapni ham ifoda etishi mumkin.

Ramz (*arab — ishora qilmoq) (badiiy adabiyotda*) — voqelikni badiiy aks

ettirishning shartli usuli; badiiy shartlilik shakllaridan. Ramz majozdan farq qilib, mazmuni obrazli qurilishi bilan bog‘liq bo‘ladi va ko‘p ma’noliligi bilan ajralib turadi. Ramz barcha xalqlar folklori va adabiyotida qadimdan mavjud.

Simvol (timsol) va ramz ko'pincha bir-birining o'rnida ishlatilsa-da, adabiyotshunoslik, tilshunoslik va madaniyatshunoslikda ularning nozik farqlari mavjud. Umumiy jihati shundaki, ikkalasi ham biror g'oya, tushuncha yoki his-tuyg'uni ifodalovchi shartli belgi hisoblanadi. "Simvol" yunoncha symbolon *(belgi, nishon*) so'zidan olingan bo'lib, ko'proq moddiy yoki ma'naviy obyektning ma'lum bir g'oyani ifodalashi (masalan, *Oq kaptar — tinchlik* simvoli). "Ramz" esa arabcha ishora qilmoq so'zidan olingan bo'lib, badiiy adabiyotda voqelikni shartli aks ettirish usuli hisoblanadi. Ramz badiiy adabiyotda majozga yaqin, obrazli, chuqur ma'no yuklangan ko'chim turi hisoblanadi. Simvol esa ko'proq simvol-obraz (poetik ramz) yoki simvol-belgi (shartli belgi) ko'rinishida bo'lishi mumkin. Simvol (timsol): O'zida muayyan g'oyaviy-badiiy mazmunni saqlaydi, kengroq ma'noga ega va ko'pincha tasviriy xarakterda bo'ladi. Ramz: Ko'proq metafora va majozga yaqin, yashirin ishora vazifasini bajaradi. Simvol kimyoviy elementlar (*Na - natriy*), matematik belgilar kabi aniq belgilarni ham anglatishi mumkin. Ramz esa ko'proq madaniy-adabiy kontekstda qo'llaniladi. Ramz – ishora (badiiy), simvol – timsol (obrazli belgi) hisoblanadi, biroq hozirgi vaqtda bu ikki tushuncha deyarli sinonim sifatida bir-birining o'rnida qo'llanilmoqda.

Shafoat Rahmatullo Termiziy “Ozod so‘z” she’riy to‘plamida simvollardan metalitetimizni ochib berish uchun foydalangan desak mubolag‘a qilmagan bo‘lamiz. Ramzlar asosan, mentalitatimizdan kelib chiqib tanlangan. Ramzlarda ona va farzandga, ulug‘lash, ishonch, sadoqat, ishonch kabilarga urg‘u berilgan. Unda ortiqcha jim-jimadorlik yo‘q. Vatanni sevish uchun sadoqat tasviri ham oddiy ammo, kuchli tarzda talqin qilingan. Ramzlar shu qadar ajoyib tarzda tanlanganki, uzikka ko‘z qo‘ygani kabi desak oddiy ta’rif sanalib qoladi. Oy tunda osmonga qanchalik bos

bo‘lsa ushbu to‘plamdagi she’rlardagi simvollar ham shu qadar anniq tanlangan. Saralab olingan simvollarni tahlil qilamiz.

1. *G‘umbagi nuqra zarim* - Bu qatorda "g‘umbak" so'zi orqali hayotning murakkabliklari va go'zalligi birlashtiriladi. "Nuqra zarim" — bu go'zallikning nozikligini va rang-barangligini ifodalaydi. Muallif hayotdagi har bir detaldan zavqlanishni, uning go'zalligini ko'rishni ta'kidlaydi.
2. *Sadoqat yurti Vijdonim dashtida ming tulki ayyor* - Sadoqat va vijdon masalalari haqida so‘z yuritiladi. "Tulki ayyor" — bu yerda insonning ochko'zligi, hiyla-nayranglari aks ettirilmoqda.
3. *Turoniy yo‘lbarslarning ul ola chalvoridan* - Bu ibora muallifning o'z millatiga bo'lgan sadoqatini aks ettiradi. "Turoniy yo‘lbarslar" — bu kuchli, jasur insonlarni anglatadi, ular o'z vatanlarini himoya qilishga tayyor.
4. *Borlig‘im sirti ichimda yuz to‘ti kulgularim bor* - Insonning ichki dunyosi va uning sirlarini ifodalaydi. "Yuz to‘ti kulgularim" — bu yerda ichki quvonch va umidni ko'rsatadi.
5. *O‘zbek degani asli ezgulikning askari* - Bu qator O'zbekiston millatini ezgulik ramzi sifatida ko'rsatadi. Muallif O'zbek xalqining yaxshi niyatlarini va ezgulikka bo'lgan intilishlarini ta'kidlaydi.
6. *Biz Ezgu nur, haq nurining parvonasi* - "Ezgu nur" - yaxshi niyat va maqsadlarni ifodalaydi. "Haq nurining parvonasi" esa haqiqiy bilim va ma'rifatga erishishni anglatadi.
7. *Ko‘ksimizda orol nomi* - "Ko‘ksimizda orol" iborasi ichki dunyo, hissiyotlar va o'zligini anglatadi. U o‘z hayoti, o‘z olami mavjudligini anglatadi. Orol - tinchlik va xavfsizlik ramzi sifatida talqin qilinishi mumkin.
8. *Farzand lolasin* - Farzandlar, kelajak avlodi va umid ramzi sifatida ko'riladi. "Lolasin" so'zi esa, farzandlarning go'zalligi va o'sishi haqida gapiradi. Bu ibora ota-onaning farzandlariga bo'lgan muhabbatini va ularga bo'lgan g'amxo'rlikni aks ettiradi.

9. *Oq ruh* - "Oq ruh" iborasi poklik, tozalik va umidni ramzlaydi. Oq rang, odatda, yangi boshlanishlar va yaxshi niyatlar bilan bog'liq.
10. *Yurtning buyuk timsoli* - "Timsol" so'zi ramz yoki belgi ma'nosini anglatadi. Bu yerda yurtning ulug‘vorligi va uning xalq uchun ahamiyati ifodalanmoqda.

Yuqorida keltirilgan ushbu simvollar asosan, xalqimizning shonli tarixi, realiyalar, mentalitetni ochib berishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, Termiziy tabiat simvollaridan ham foydalanadi, bu orqali u inson ruhiyatini, ichki qarama-qarshiliklarni va hayotning go‘zalligini tasvirlaydi. Har bir she’rda simvollar bir-biri bilan bog‘lanib, o‘quvchini chuqur mulohazalarga undaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsam, “Ozod so‘z” she’riy to‘plamida Termiziy o‘zining o‘zgacha uslubida murakkab masalalarni soddalashtirib, zamonaviy hayotning qiyinchiliklarini va inson ruhiyatining nozik tomonlarini yoritadi. Simvollar orqali berilgan ma’no qatlamlari o‘quvchini o‘z fikrlarini qayta ko‘rib chiqishga va hayotdagi muhim qadriyatlarni baholashga undaydi. Umuman olganda, Shafoat Rahmatullo Termiziyning “Ozod so‘z” she’riy to‘plami simvollar tahlili orqali nafaqat badiiy estetikani, balki ijtimoiy va falsafiy masalalarni ham o‘z ichiga olgan chuqur bir asar sifatida namoyon bo‘ladi. Metaforalar ko'pincha simvolik ma'noga ega bo'ladi. Biror obraz yoki tasvir boshqa bir narsaning ramzi sifatida ishlatilishi mumkin, bu esa asarning ma'nosini yanada boyitadi. Bundan ko‘rish mumkinki, metafra bilan simvollar bir jumlada kela oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Shafoat Rahmatullo Termiziy “Ozod so‘z” saylanma, T.: “Yangi asr avlodi”. 2003.
2. Rahmatulla Termiziy. "She'rlar to'plami". Tashkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi, 2020.
3. Xolmirzayeva, L. "O'zbek adabiyotida ramz va metafora". Tashkent: O'zbekiston Adabiyot Akadeimiyasi, 2021.
4. https://cybirleninka.uz

5. https://oyina.uz
6. https://uniwork.buxdu.uz
7. https://uz.wiktionary.org